

TÜRÜK

2026, Yıl/Year: 14, Sayı/Issue: 44, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 02.02.2026*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 15.03.2026*

Sayfa / *Page: 249-263*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

 Tuğçe Özalp

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
tugcekaygisz95@gmail.com

ELİAĞA VAHİD'İN GƏZƏLLƏR ADLI MANZUMESİNDE BAZI KARAKTERİSTİK SES BİLGİSİ HUSUSİYETLERİ*

Öz

Azerbaycan Türkçesi; Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesiyle birlikte çağdaş Oğuz grubuna mensup bir Türk şivesidir. Bu şivenin yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıkları, özellikle edebî metinlerde belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle şiir dilinde vezin ve ahenk unsurlarının yanı sıra ağız özellikleri ve çeşitli ses benzeşmelerinin de etkisiyle zaman zaman ölçünlü Azerbaycan Türkçesi sözlük verilerinden ayrılan fonolojik kullanımların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. XX. yüzyıl Kuzey Azerbaycan Türk edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan Eliğa Vahid'in *Gəzəllər* adlı eseri, yazı dili ile şiir dili arasındaki bu farklılıkların izlenebildiği bir metin niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, söz konusu eser üzerine hazırlanan *Eliğa Vahid Gəzəllər (10-129 Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)* başlıklı tezde yer alan ses bilgisi incelemesinden hareketle oluşturulmuştur. Çalışmada eserin 10-129. sayfaları arasında yer alan gazelerde görülen ses olayları, yazı dili verilerinden ayrılan biçimler, ağız özellikleri, vezin ve ahenk unsurları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Metinlerde tespit edilen bu fonolojik farklılıklar örnekler üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, bazı fonolojik tercihlerin standart yazı dilinden ayrıldığını; buna karşılık vezin, ahenk ve şiir dili

* Bu çalışma Prof. Dr. Osman Yıldız danışmanlığında Tuğçe Özalp tarafından hazırlanmakta olan Eliğa Vahid Gəzəllər "10-129 Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

geleneğinin bu kullanımların ortaya çıkmasında belirleyici olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eliğa Vahid, Kuzey Azerbaycan Türkçesi, Fonoloji, Ağız.

SOME CHARACTERISTIC PHONOLOGICAL FEATURES OF ELİĞA VAHİD'S GƏZƏLLƏR

Abstract

Azerbaijani Turkish is a Turkic dialect belonging to the contemporary Oghuz group together with Turkey Turkish, Turkmen Turkish and Gagauz Turkish. The differences between the written language and of this dialect become particularly evident in literary texts. In poetry, especially due to the elements of meter and harmony as well as dialectal features and various phonetic assimilations, phonological usages that occasionally differ from the standard Azerbaijani Turkish dictionary forms may emerge. The work *Gəzəllər* by Eliğa Vahid, one of the leading representatives of twentieth-century Northern Azerbaijani Turkish literature, constitutes a text in which these differences between written language and poetic language can be observed. This study is based on the phonological analysis presented in the thesis titled *Eliğa Vahid Gəzəllər (10–129 Introduction–Analysis–Text–Dictionary–Facsimile)* prepared on the aforementioned work. Within the scope of the study, the phonetic phenomena observed in the gazelles between pages 10–129 of the work have been evaluated in terms of forms that diverge from written language data, dialectal features, and the elements of meter and harmony. The phonological differences identified in the texts have been analyzed through examples. The findings indicate that some phonological preferences deviate from the standard written language; however, meter, harmony and the tradition of poetic language play a determining role in the emergence of these usages.

Keywords: Eliğa Vahid, Northern Azerbaijani Turkish, Phonology, Dialect.

Giriş

Klasik gazel geleneği içinde, özellikle Fuzuli etkisinin izlerini taşıyan şiirleriyle Eliğa Vahid, XX. yüzyıla bu geleneği taşıyan şairlerden biridir.¹ Asıl adı Eliğa İsgenderov olan şair, “Vahid” mahlasıyla bilinmekte olup bu mahlasın, Bakü’nün tanınmış gazel şairlerinden Mirza Abdülhalık Yusuf tarafından verildiği kabul edilmektedir (Kaçar 2022: 125).

Vahid’in şiir dili, Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta oluşu ve Farsça izafetin yoğun kullanımıyla klasik edebi geleneğe bağlı bir yapı sergiler. Bununla birlikte şiirlerde yer yer konuşma diline ait unsurların bulunması, şairin ağız özelliklerini yansıtan fonetik ve biçimsel kullanımlara da yer verdiğini göstermektedir (Kaya 2011: 4). Metinlerde ölçünlü Azerbaycan Türkçesinin yapısına uyumlu kullanımların da görülmesi, bu dil yapısının yazı dili ile konuşma dili arasında kurulan dengeli bir ilişki içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Vahid’in

¹ Yazarın hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kaya, (2011) s.4.

gazelleri, yazı dili ile konuşma dili arasındaki etkileşimi incelemek bakımından dikkat çekici bir örnek alan oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Eliğa Vahid'in Gəzəllər adlı eserinde yer alan seçilmiş gazeller, yazı dili ile konuşma dili arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ses bilgisi ve imla özellikleri bakımından incelenmiştir. İncelemeye esas alınan metinler, özgün biçimleri Kiril alfabesiyle yazılmış gazellerin tarafımızca Latin alfabesiyle çeviri yazıya aktarılmış şekillerine dayanmaktadır. Çalışmada metin merkezli ve art zamanlı bir inceleme yöntemi benimsenmiş; ünlü ve ünsüzlere ait fonetik özellikler, ses değişimleri ve vezin ile ahengin yazıya yansımalarıyla ilişkili biçimsel farklılıklar örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

İnceleme sürecinde metinlerde görülen dilsel farklılıkların vezin ve ahengin gerektirdiği zorunluluktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı, yoksa şairin ağız özelliklerini yansıtan kullanımlar mı olduğu karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Azerbaycan Türkçesi sözlük verileriyle yapılan karşılaştırmalar sonucunda çok sayıda biçimsel farklılık tespit edilmiştir. Bu karşılaştırmalarda Seyfettin Altaylı'nın Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II esas alınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada tüm örneklerin sıralanması yerine, her bir değişim türünü temsil eden karakteristik örnekler değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular sistematik bir sınıflandırma içinde sunulmuştur:

1. Arapçadan Alıntı Kelimelerde Ayın ve Hemze Ünsüzlerinin Kullanımı
2. Sözlük Verilerinden Ayrılan Biçimlerin Kullanımı
3. Şairin Ağız Özelliklerini Yansıtan Kullanımlar

1. Arapçadan Alıntı Kelimelerde Ayın ve Hemze Ünsüzlerinin Kullanımı

Türk dillerinin fonolojik yapısında Arapçaya özgü olan ayın /^ʕ/ ve hemze /^ʔ/ ünsüzleri bulunmamaktadır. Azerbaycan Türkçesi de bu genel duruma uyum sağlayarak Arapçadan alıntı yapılan kelimelerde söz konusu ünsüzleri ya düşürmekte ya da Azerbaycan Türkçesindeki en yakın karşılıkları ile ikame etmektedir (Yıldız 1999: 323).

Ancak Eliğa Vahid'in seçilen gazellerinde farklı bir kullanım görülmektedir. Şair, ağırlıklı olarak iç seste ve nadiren son seste yer alan ayın ve hemze ünsüzlerini koruyarak kelimelerin özgün biçimlerine genellikle sadık kalmaktadır. Düşme ise ilk seste ortaya çıkmaktadır. Şairin alıntı kelimelerin özgün biçimini korumaya yönelik bu eğilimi, aşağıda ayın ve hemze ünsüzlerini içeren örneklerde açık bir biçimde görülmektedir:

1.1. Ayın /^ʕ/ Ünsüzü İçeren Kelimeler

- 1.1.1. *bə'zi* (86/5) << Ar. ba^ʕ zı (s. 84), Az.S bəzi “bazı” (s. 441).
- 1.1.2. *də'vət* (62/6) << Ar. dav^ʕ et (s. 192), Az.S dəvət “davet” (s. 868).
- 1.1.3. *e'tiqad* (152/2) << Ar. i^ʕ tiqād (s. 538), Az.S etiqad “itikat” (s. 1056).
- 1.1.4. *fir'on* (53/6) << Ar. fir^ʕ avn (s. 307), Az.S firon “firavun” (s. 1216).
- 1.1.5. *sür'ət* (59/7) << Ar. sür^ʕ at (s. 1133), Az.S sürət “sürat” (s. 3090).

1.1.6. *tə'sir* (58/4) << Ar. te' sīr (s. 1271), Az.S təsir “tesir” (s. 3295).

1.1.7. *yə'ni* (40/7) << Ar. ya' nī (s. 1347), Az.S yəni “yani” (s. 3640).

1.2. Hemze /ʔ/ Ünsüzü İçeren Kelimeler

1.2.1. *tə'xir* (83/5) << Ar. te' ḫīr (s. 1238), Az.S təxir “erteleme” (s. 3252).

Bu bağlamda, ayın ünsüzünü içeren örneklerin sayıca daha fazla olduğu, dolayısıyla bu kullanımın daha yaygın olduğu görülmektedir. Buna karşılık, hemze ünsüzünü içeren örneklerin daha sınırlı sayıda kaldığı dikkat çekmektedir.

2. Sözlük Verilerinden Ayrılan Biçimlerin Kullanımı

Eliğa Vahid'in seçilen gazellerinde, Azerbaycan Türkçesi sözlük verilerinde yer alan biçimlerden ayrılan bazı kelime kullanımları görülmektedir. Bu kullanımlara ilişkin veriler, farklılaşmaların büyük ölçüde vezin ve ahenkle ilişkili olduğunu göstermektedir. Zira gazel geleneği içinde vezin, ahenk ve söyleyiş bütünlüğü önemli bir yer tutmaktadır (Dilçin 2019: 109).

Ünlü benzeşmesine dayalı değişimler ise daha sınırlı sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda söz konusu kullanımlar ortaya çıkış nedenlerine göre sınıflandırılarak ele alınacaktır.

2.1. Veznin Etkisiyle Ortaya Çıkan Değişimler

İncelenen metinde sözlük verilerinden ayrılan biçimlerin bir bölümü aruz vezninin gerektirdiği hece düzeniyle ilişkilidir. Ölçünün korunması amacıyla bazı sözcüklerde ses türemeleri ve ses düşmeleri görülmektedir. Yazı dilinde bu tür kullanımlara yer verilmese de şiir dilinde bu olağan kabul edilmektedir.

Bu kapsamda tespit edilen örnekler ölçü kaynaklı değişimlerin niteliğini somut olarak ortaya koymaktadır:

2.1.1. Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü

Ki, sən mahi-münəvvərsən, sənə yoxdur zaval, ey şux,

*Görə ruyin əgər tərsa, gəlir din ilə **iymanə**. (94/4)*

iman << Ar. ĩmān (s. 498), Az.S iman “iman” (s.1605).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “iman” biçiminde kayıtlı olan kelime, incelenen metinde 2 kez sözlükteki biçimiyle (*iman*; 54/9, 186/12), 1 kez de veznin gereği olarak *iyman* (94/4) şeklinde kullanılmıştır.

Türk dilinin genel eğilimlerinden biri, alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin kısılmasıdır. Bu örnekte de kelimenin uzun ünlüleri Azerbaycan Türkçesine geçiş sürecinde kısalmış; Azerbaycan Türkçesinin karakteristik bir özelliği olarak ünlüler uzunluk vasfını kaybettikten sonra kalınlık niteliğini muhafaza etmiştir (Ergin 1971: 90).

Ayrıca veznin gerektirdiği kapalı hece yapısını sağlayabilmek için yarı ünlü niteliğindeki /y/ türemiştir. Böylece kelime, ölçüde bulunması gereken kapalı hece değerine uygun hâle getirilmiştir.

2.1.2. Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

Hər xoş görünən kimsəyə aldanma, heyifsən,

Hər xoş görünən kimsədə vicdan ola bilməz. (114/8)

heyif << Ar. *hayf* (s. 399), Az.S *heyf* “yazık ki” (s. 1394).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “*heyf*” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 5 kez sözlükteki biçimiyle (*heyf*; 9/2, 37/2, 124/2, 187/3, 201/7), 1 kez de veznin gereği olarak *heyif* (114/8) şeklinde kullanılmıştır.

Kaynak dilde kalın ünlülü olan bu kelime, Azerbaycan Türkçesine aktarılırken incelenmiştir. Bunun nedeni, kelimenin kaynak dilde kısa ünlülü olmasıdır (Ergin 1971: 131).

Arapça ve Farsçadan Türkiye Türkçesine alınan kelimelerde ikiz ünsüz arasında ünlü türemesi görülürken; Azerbaycan Türkçesinde bu kelimeler, çoğunlukla aslı şekillerini korurlar (Yalçın 2020: 106). Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “*heyf*” biçimiyle kayıtlı olan kelime de aslı şeklini muhafaza etmiştir. Ancak metinde, veznin gerektirdiği kapalı hece yapısını sağlamak amacıyla dar ünlü niteliğindeki /i/ türemiştir. Böylece kelime, ölçüde bulunması gereken kapalı hece değerine uygun hâle gelmiştir.

2.1.3. Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

Xarü xəmək sədəf içrə göhər olmaqdan isə,

Nökər ol aləmə kim, taci-sər olmaqdan isə. (98/1)

Mef'ülü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fâ'ilün

Ahim odu, bəlkə eləsin qəlbina tə'sir,

Neysan suyunu içməyə, daşdan göhər olmaz! (113/4)

göhər << Far. *gevher* (s. 331), Az.S “parıltı” (s. 1312).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “*gövhər*” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 4 kez sözlükteki biçimiyle (*gövhər*; 19/4, 68/7, 70/6, 104/3), 2 kez de vezin gereği olarak *göhər* (98/1, 113/4) biçiminde kullanılmıştır.

Kaynak dilde ilk hecede düz /e/ ünlüsü içeren bu kelime, Azerbaycan Türkçesine alıntılama sürecinde diş-dudak ünsüzü olan /v/'nin etkisiyle yuvarlaklaşmıştır. Bu yuvarlaklaşma Azerbaycan Türkçesinin bir hususiyetidir (Ergin 1971: 97).

Veznin gerektirdiği açık hece yapısını sağlamak amacıyla söz konusu kelimedeki /v/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir. Bu düşme sonucunda kelime, yer aldığı her iki beyitte de -aruz kalıpları farklı olmakla birlikte- gerekli olan açık hece yapısına uygun hâle gelmiştir.

2.1.4. Mef'ülü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fa'ülün

Biganə əgər olmasa, tez vəslə yetərdik

Kim xəyr görüb düşməni kəmfürsət olanda? (4/4)

Müfte'ilün/ Fâ'ilün/ Müfte'ilün/ Fâ'ilün

*Ləzzəti-xeyr görən şər işə iqdam etməz,
Mərdi-aqil özünü nakəsi-əyyam etməz. (123/1)
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün
Əqrəbalar xeyrxahi olmuşam ömrüm boyu,
Qan içən zalımların halın pərişan etmişəm. (206/4)
Mef'ülü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fâ'ilün
Vahid, həmişə xəlqimizin xeyrxahiyəm,
Getdikcə, günbəgün çoxalır qədrü qiymətim. (207/7)*

xeyr << Ar. həyr (s. 400), Az.S xeyir “hayır, fayda” (s. 1495).

Azərbaycan Türkçesi sözlüğünde “xeyir” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinlerde 2 kez sözlükteki biçimiyle (*xeyir*; 70/5, 212/6), 4 kez de vezin gereği olarak *xeyr* (4/4, 123/1, 206/4, 207/7) biçiminde kullanılmıştır.

Kaynak dilde kalın kısa ünlü içeren bu kelime, Azərbaycan Türkçesine alıntılanma sürecinde incelmə göstərmişdir. Ayrıca kaynak dilde çift ünsüzle bitən söz konusu kelime, Azərbaycan Türkçesine aktarılırken ünsüz çifti arasına dar bir ünlü türeməsi gerçəkləşmişdir. Bunun nedeni, iki ünsüzün birlikdə çift doruklu və düzensiz bir hece yapısı oluşturmalarıdır. Türkçede görülen hece yapısı tek doruklu və düzenlidir. Kelime sonundaki ünsüz grupları da bu kurala göre oluşturulmaktadır. Kelime sonu ünsüz gruplarından ilk ünsüzün açıklık derecesi, ikincisinden düşükse ünsüz grupları arasına bir dar ünlü türemektedir. Böylece Türkçeye yabancı çift doruklu hece, tek doruklu iki heceye dönüşür ve kelime Türkçeleşmiş olur (Yıldız 2000: 68).

Veznin gerektirdiği kapalı hece yapısını sağlamak amacıyla kelimenin kaynak dildeki biçimine yaklaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ölçünlü Azərbaycan Türkçesi kullanımında yüzeyde /i/ ünlüsünün düşmesi söz konusudur. Ancak derin yapıya bakıldığında bu durum bir düşmeden ziyade alıntı sürecinde çift ünsüzü ayırmak için türeyen /i/ ünlüsünün kullanım dışı kalmasından kaynaklanmaktadır (Yıldız 2010: 1024).

2.1.5. Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

*Məhrəmi-vəsl olan gün belə nəzr eyləmişəm:
Can verəm sən kimi bir naz eləyən cananə. (72/5)
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün
Yarə can verməyə yol vermədi kuyində rəqib,
Nəzr qıldıqsa, qəbul olmadı qurbanlığımız. (120/3)
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün
Kuyi-cahanda yenə nəzr etdi Vahid canını,
San Mina dağına çəkmişdi Xəlil İsmayili. (156/7)*

Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fa'ülün

Nəzr eyləmişəm, hörmət edəm piri-muğanə,

Gər qismət ola, xadimi-meyxanə mən olsam! (189/3)

Mef'ûlü /Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fâ'ilün

Nəzr etmişəm, yolunda gərək can fəda edəm,

Olsun qəsəm o canına, bu iddiadəyəm. (190/6)

nəzr << Ar. nezr (s. 974), Az.S nəzir “adak” (s. 2567).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “nəzir” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinlerde vezin gereği olarak 5 kez *nəzr* (72/5, 120/3, 156/7, 189/3, 190/6) şeklinde kullanılmıştır. Sözlükte yer alan standart biçim ise metinde tercih edilmemiştir.

İncelenen metinlerde *nəzr* kelimesinin kaynak dildeki biçimiyle kullanıldığı görülmektedir. Buna karşılık Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde kelime dar ünlü içeren “nəzir” biçiminde yer almaktadır. Bu durum, bir önceki örnekte açıklanan, veznin gerektirdiği kapalı hece yapısını sağlamak amacıyla ortaya çıkan fonolojik tercihin burada da sürdürüldüğünü göstermektedir.

2.1.6. Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Qəyrlər icad edirlər telqraf, telfon, müdam,

Sən də bir məktəb vətən övladına icad qıl! (185/6)

telqraf <<Fr. télégraphe (TS (TDK) s. 3239), Az.S teleqraf “telgraf” (s. 3224).

telfon <<Fr. téléphone (TS (TDK) s. 3236), Az.S telefon (s. 3223).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “teleqraf” ve “telefon” biçiminde kayıtlı olan kelimeler, incelenen metinde vezin gereği birer kez *telqraf* ve *telfon* (185/6) şeklinde kullanılmaktadır. Sözlükte yer alan standart biçimlerin metinde tercih edilmediği görülmektedir.

İncelenen metinlerde, belirli ses değişimlerinin farklı hecelerde, ancak benzer biçimde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kaynak dilde her iki kelimenin bünyesinde yer alan /ph/ ünsüz çifti, ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde /f/'ye dönüşmüştür (Yalçın 2021: 156). Bunun yanı sıra, söz konusu kelimelerin son hecesinde bulunan /e/ ünlüsünün düştüğü görülmektedir.²

Metindeki kullanımlar değerlendirildiğinde, her iki kelimenin ikinci hecesinde yer alan /e/ ünlüsünün de düştüğü tespit edilmiştir. Bu değişim sonucunda ortaya çıkan biçimler, veznin gerektirdiği kapalı-açık ve kapalı-kapalı hece yapısına uygun hâle gelmiştir.

Ayrıca “telqraf” kelimesi, bu kullanımıyla Türkiye Türkçesindeki biçimle paralellik göstermektedir.

² Benzer örnekler için bk. Yalçın (2021), s. 132.

2.2. Ahenk Kaygısıyla Ortaya Çıkan Değişimler

Üzerinde çalışılan metinlerin manzum niteliği, vezin kadar ahengin de önemli bir konuma taşınmasını sağlamaktadır. Eliğa Vahid, şiirlerinde sözcüklerin bağlamsal anlamını koruyarak müdahaleyi ses düzeyinde gerçekleştirmiştir. Şairin amacı, etkili ve güzel anlatımı nağmeyle aynı düzen içinde oluşturarak şiirde bir musiki havası yaratmaya çalışmıştır (Kaçar 2022: 127). Böylelikle beyitler arasında fonetik bir örüntü kurarak ahengi şiirlerine sistemli bir biçimde yansıtmıştır.

2.2.1. Cəhd qıl xəlq içində yekrəng ol,

Ləkə olma ağ üzdə qarə kimi. (25/3)

qarə << TS *qara* (s. 1874), Az.S *qara* “kara” (s. 1962).

Divanə etməyincə götürməz yaxandan əl,

Çox çəkdim imtahanə bu zülfü qəraləri. (153/5)

qəra << TS *qara* (s. 1874), Az.S *qara* “kara” (s. 1962).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “qara” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 19 kez sözlükteki biçimiyle (*qara*; 6/3, 13/4, 17/6, 34/5, 57/1, 58/7, 71/1, 72/3, 90/3, 135/7, 138/3, 146/2, 163/3, 181/3, 182/1, 190/1, 204/1, 205/6, 214/1), ahenk gereği olarak da 23 kez *qarə* (25/2, 37/3, 42/4, 45/6, 66/1, 69/6, 79/8, 80/1, 87/5, 92/4, 106/4, 115/1, 148/1, 149/4, 162/4, 167/7, 198/1, 200/2, 204/5, 211/1, 212/3, 215/1) ve 4 kez *qəra* (14/1, 153/5, 165/2, 169/1) şeklinde kullanılmıştır. Bu dağılım, sözlük biçiminin korunmasının yanında varyant kullanımlarının da belirgin bir yoğunluk kazandığını göstermektedir.

Çok şekilli kelimeler genellikle vezin, kafiye ve aliterasyon (ahenk) gibi edebi kaygıların metinlere yansması sonucunda ortaya çıkmakta; bu bağlamda aynı metin içerisinde nöbetleşe kullanımlara rastlanabilmektedir (Yıldız 2013: 286). Yukarıda örnekleri verilen *qara* kelimesinin farklı varyantlarla çeşitli gazelerde kullanılması da bu duruma işaret etmektedir. 25/3 numaralı beyitte kelimenin ikinci hecesinde, 153/5 numaralı beyitte ise kelimenin ilk hecesinde ünlü incelmeleri meydana gelmiştir. Böylelikle başlangıçta damak uyumuna uygunluk gösteren söz konusu biçimler, meydana gelen ses değişimleri sonucunda uyum dışında kalmıştır.

Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi sözlüklerinde yer almayan bu biçimler, şairin şiirde ahengi sağlamak amacıyla başvurduğu bilinçli ses tercihleri olarak değerlendirilebilir.

2.2.2. Ney kimi nalə etməyin xoşdur,

Atılıb-düşmə boş nağarə kimi. (25/4)

nağarə << Ar. *naqqare* (s. 940), Az.S *nağara* “davul” (s. 2514).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “nağara” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde yalnızca 1 kez, ahenk gereği *nağarə* biçiminde kullanılmıştır. Sözlükte yer alan standart biçim metinde tercih edilmemiştir.

Kelime Arapça kökenli olup Azerbaycan Türkçesine aktarılırken çeşitli ses değişmelerine uğramıştır. Öncelikle kelime içindeki ötümsüz /k/ ünsüzü tekleşmiş, ardından ötümlüleşerek /g/'ye dönüşmüş; bu ses daha sonra süreklileşip sızıcılaşarak /ğ/ biçimini almıştır. İlk ve ikinci hecede bulunan /a/ ünlüsünün etkisiyle ilerleyici ünsüz benzeşmesi gerçekleşmiş ve son hecedeki /e/ ünlüsü kalınlaşmıştır. Bu süreç sonucunda kelime Azerbaycan Türkçesinde *nağara* biçimini kazanmıştır. Lakin şair şiirde, önceki ve sonraki beyitlerle fonetik paralellik oluşturmak ve ses uyumunu güçlendirmek amacıyla bilinçli olarak son hecedeki /a/ ünlüsünü incelterek ince biçimi kullanmayı tercih etmiştir. Bu tercih sonucunda kelime, başlangıçta damak uyumuna uygun bir yapı sergilerken, şiir bağlamında uyum dışı kalmıştır.

2.2.3. Bir kimsə bilməyir nə xərabətilərdənlik,

Meyxanələr müsafiri rindi-kühənlərik. (175/3)

xərabət <<Ar. ḥarābāt (s. 375), Az.S xərabat “meyhane” (s. 1506).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “xərabət” biçiminde kayıtlı olan kelime, incelenen metinde yalnızca 1 kez sözlükteki biçimiyle (*xərabət*; 111/7), ahenk gereği olarak da 3 kez *xərabət* (39/1, 70/2, 173/3) şeklinde kullanılmıştır.

Kaynak dilde uzun ünlü içeren bu kelime, Azerbaycan Türkçesine aktarım sürecinde uzunluk vasfını kaybetmiştir. Azerbaycan Türkçesinin fonolojik yapısı gereği alıntı kelimelerde uzun ünlüler kısalmakta ve kalınlık-incelik niteliğini korumaktadır. Buna karşılık kelimenin ilk hecesindeki ünlü uzun olmadığı için kalınlık vasfını korumamış ve incelmıştır. Böylece kaynak dilde damak uyumuna uygun olan biçim Azerbaycan Türkçesinde uyum dışında kalmıştır. Şair ise ahengi sağlamak amacıyla kelimenin son hecesinde bulunan /a/ ünlüsünü incelterek ince biçimi kullanmayı tercih etmiştir.

2.2.4. Nə vaxtdır mənə gəlməz o yərdən namə,

Varımdı gər elasəm min gilayə qurbətdə. (65/5)

gilay <<Far. gile (s. 333), Az.S giley “şikâyet” (s. 1287).³

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “giley” biçiminde kayıtlı olan kelime, incelenen metinde 2 kez *gilay* (65/5, 208/6) şeklinde kullanılmıştır. Sözlükte yer alan standart biçim metinde tercih edilmemiştir.

“Gile” kelimesi kaynak dilden Azerbaycan Türkçesine aktarılırken kelime sonunda bir /y/ ünsüzü türemiştir. Bu biçim, damak uyumuna uygunluk göstermektedir. Ancak şairin ahengi sağlamak amacıyla kelimenin son hecesindeki /e/ ünlüsü yerine kalın karşılığı olan /a/ ünlüsünü tercih etmesi sonucunda ise kelime damak uyumu dışına çıkmıştır.

2.2.5. Söz bir oxdur sinəmə dəydikcə, ey qaşı kaman

At könül şəhrinə, açsın eşq üçün dərvazə söz. (122/4)

³ Kelimenin kökeniyle ilgili bir başka görüş için bk. Ergin (1971), s. 191.

dərvazə << Far. dervāze (s. 200), Az.S dərvaza “kale kapısı” (s. 860).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “dərvaza” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 1 kez *dərvazə* (122/4) şeklinde kullanılmıştır. Sözlükte yer alan standart biçim metinde tercih edilmemiştir.

Kaynak dilde ve metinde aynı şekilde kullanılan kelime, yalnızca ikinci hecedeki /a/ ünlüsünün kısılması bakımından farklılık göstermektedir. Azerbaycan Türkçesinde ünlü uzunluğunun ortadan kalkması, ünlünün kalınlık-incelik niteliğini değiştiren bir unsur değildir. Bu sebeple kısılma sonrasında da /a/ ünlüsü kalınlık vasfını muhafaza etmiştir (Ergin 1971: 89). Son hecedeki /e/ ünlüsü ise ikinci hecedeki /a/ ünlüsünün etkisiyle gerileyici ünlü benzeşmesine uğrayarak incelik vasfını kaybetmiş ve kalınlaşmıştır. Kelime, kaynak dilde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde de damak uyumuna uymamaktadır.

Bu kullanım, hem Azerbaycan Türkçesinin fonolojik özellikleriyle uyumlu bir görünüm sergilemekte hem de şairin beyitler arası ahengi gözetirken kelimenin kaynak dildeki biçimine sadık kaldığını göstermektedir.

2.3. Ses Benzeşmesine Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Değişimler

Eserde ünlü ve ünsüz benzeşmelerine yaygın biçimde rastlanmaktadır. Bu bölümde, özellikle sözlük biçimi ile eserdeki kullanımı arasında farklılık gösteren ve bir ses benzeşmesi sonucu ortaya çıktığı düşünülen örnekler üzerinde durulacaktır:

2.3.1. Ar. ‘ariz (s. 42) >> Az.S ariz (s. 213) > *ariz* “yanak” (132/2).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “ariz” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 4 kez sözlükteki biçimiyle (ariz; 74/5, 184/4, 188/3, 189/2), 1 kez ise *ariz* (132/2) şeklinde kullanılmaktadır.

Kaynak dilde kelime başında bulunan ayın /^ə/ ünsüzü, Azerbaycan Türkçesinde bu sesin bulunmaması sebebiyle düşmüştür. Kelime başındaki uzun /a/ ünlüsü ise Azerbaycan Türkçesinin fonolojik yapısına uyum sağlama sürecinde kısalmıştır. Nitekim Arapça ve Farsçadan Azerbaycan Türkçesine geçen kelimelerde uzun ünlüler kısalarak incelik-kalınlık vasfını muhafaza etmektedir. Bu bağlamda kelime başındaki /a/ ünlüsü kalınlık vasfını muhafaza etmiştir. Ancak ikinci hecede bulunan /ı/ ünlüsünün kısa olması, alıntılama sürecince incelik eğilimini beraberinde getirmiştir (Ergin 1971: 89). Böylece kaynak dilde damak uyumuna uygun olan kelime, ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde damak uyumu dışında kalmıştır.

İncelenen metinde ise kelime başındaki /a/ ünlüsü, ikinci hecede yer alan /i/ ünlüsünün etkisiyle kalınlık vasfını kaybederek /ə/ ünlüsüne dönüşmekte; bu değişim gerileyici ünlü benzeşmesi niteliğini taşımaktadır. Bu gelişimin damak uyumunu sağlamak amacıyla meydana geldiği söylenebilir.

2.3.2. Ar. revnağ (s. 1040) >> Az.S rövnağ (s. 2841) >> *rövnoq* “parıltı” (16/6).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “rövnəq” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde yalnızca 1 kez ve sözlükteki standart biçiminden farklı olarak *rövnoq* (16/6) şeklinde kullanılmıştır. Dolayısıyla metindeki tercih, sözlükte yer alan yazı dili biçimiyle örtüşmemektedir.

Azerbaycan Türkçesinde özellikle dudak ünsüzleri /b, m, p, f, v/'nin etkisiyle düz ünlülerde yuvarlaklaşmalar görülebilmektedir (Kartallıoğlu vd. 2021: 178) Kaynak dilde kelimenin ikinci hecesinde bulunan düz /e/ ünlüsü yanındaki diş-dudak ünsüzü /v/'nin etkisiyle yuvarlaklaşmıştır. Kelimenin bünyesinde uzun ünlü bulunmaması nedeniyle ikinci hecedeki /a/ ünlüsü kalınlık vasfını da kaybederek incelmış ve böylelikle kelime, ölçünlü Azerbaycan Türkçesindeki “rövnəq” biçimini almıştır. Bu süreçte kelime, kaynak dilde damak uyumuna uygun olmamakla birlikte, Azerbaycan Türkçesine alımlama sürecinde uyuma girmiştir.

İncelenen metinde ise ilk hecede yer alan /ö/ ünlüsü, ikinci hecedeki /ə/ ünlüsünü etkileyerek yalnızca yuvarlaklık vasfını aktarmış; /ə/ ünlüsü ilerleyici ünlü benzeşmesi sonucunda /o/’ya dönüşmüştür. Böylece kelime hem damak hem de dudak uyumunun dışında kalmıştır.

2.3.3. Ar. merdüm (s. 718) > Az.S mərdum (s. 2387) > *mərdüm* “göz bebeği” (54/2).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “mərdum” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 9 kez *mərdüm* şeklinde kullanılmaktadır. Bu durumda sözlükte yer alan standart biçim tercih edilmemektedir.

Kaynak dildeki biçim ile metindeki kullanım arasında biçimsel bir farklılık bulunmamakta; her iki biçimde de kelime damak uyumuna uygunluk göstermektedir. Buna karşılık sözlükte kaydedilen biçimde, kelimenin ikinci hecesinde yer alan /ü/ ünlüsünün incelik vasfını kaybederek /u/’ya dönüştüğü görülmektedir. Bu durum sözlük biçiminin damak uyumundan uzaklaştığını göstermektedir.

Şairin kelimeyi kaynak dildeki biçimiyle ve metin boyunca tutarlı bir biçimde kullanması ise özgün fonolojik yapının korunduğunu ortaya koymaktadır.

3. Şairin Ağız Özelliklerini Yansıtan Kullanımlar

Eliğa Vahid’in gazellerinde yer alan bazı biçimler, yazı dilinden ayrılan ve konuşma diline yaklaşan kullanımlar göstermektedir. Söz konusu kullanımlar vezin, ahenk ve ses benzeşmesi ile bütünüyle açıklanamayacak nitelikte olup Azerbaycan Türkçesinin ağız özellikleriyle örtüşen fonetik tercihler içermektedir.

İncelenen metinlerde bu tür kullanımlara sınırlı sayıda rastlanmaktadır:

3.1. Az.S gündüz (s. 1352) > *günüz* (DS, C.VI, s.2232) “gündüz” (78/5).

Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde “gündüz” biçiminde kayıtlı olan bu kelime, incelenen metinde 5 kez sözlükteki biçimiyle (gündüz; 65/2, 68/3, 138/4, 190/3, 205/6), 2 kez de *günüz* (78/5, 205/6) şeklinde kullanılmaktadır.

Kelime içindeki /d/ ünsüzünün düşmesi sonucu ortaya çıkan bu biçim, ölçünlü Azerbaycan Türkçesinden ayrılmakta; Türkiye Türkçesi ağızlarında da görülen varyantlı kullanımlara paralellik göstermektedir.

3.2. qönçə dəhanının sirri “gonca dudağının sırrı” (95/5).

Bu örnekte görülen *dəhanının* biçimi, ölçünlü dildeki “dudağının” karşılığıdır. Sözcük bünyesindeki /n/ > /v/ değişimi Azerbaycan ağızlarında görülen bir ünsüz değişimidir. /n/ ünsüzünün doğrudan /v/’ye dönüşmesi beklenen bir gelişim değildir. Bu nedenle sözcüğün art zamanlı aşamasında damak /ŋ/’sinin varlığı düşünülebilir. Özellikle Güney Azerbaycan Türkçesinde /ŋ/ ünsüzünün ayrışması söz konusudur. Bu ayrışma sonucu ortaya çıkan /g/ ünsüzü, dudaksıllaşma eğilimi sonucunda /v/’ye dönüşmüş ve gelişimin **dəhan+ıŋın* > **dəhan+ıgın* > *dəhanının* biçiminde gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir.

Bu örnekte gözlenen ünsüz değişimi, Güney Azerbaycan Türkçesinde tespit edilen benzer ses gelişimleriyle paralellik göstermektedir (Ergin 1971:111).

3.3. Məzlumə zülm qılmaq ilə ad qazangilən,

Kim der: cəfanı görmə, cəfadən nə fəidə? (100/6)

Cəhd et, həmişə dəhrdə ahəngər olgilən,

Zərgərlik etmə -- simü tiladən nə fəidə? (100/8)

Olma tufeyli, mərdən, hər bir gədayə kim

Ali gədası olgilə, mərdənə səbr qıl. (186/5)

Bu örneklerde görülen {-gilə, -gilən}ekleri, Eski Türkçeden beri bilinen {-GII} teklik ikinci şahıs emir ekinin genişletilmiş birer biçimi olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu eklerin, erken dönemlerden itibaren Türkçede kullanıldığı görülmekle birlikte, günümüz ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde bu yapı yer almamaktadır. Buna karşılık bu yapı, Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarında yaygın olarak görülen bir varyant niteliği taşımaktadır (Sarıkaya 2009: 153).

Söz konusu biçimin farklı çalışmalarda da tespit edilmiş olması, kullanımın bir ağız özelliği olarak değerlendirilebileceğini göstermekle birlikte, bu tür yapıların şair tarafından vezin kaygısı doğrultusunda bilinçli biçimde tercih edilmiş olabileceğini de düşündürmektedir (Ergin 1971:171, 198; Doğan 2024: 639).

Sonuç

Bu çalışmada Eliağa Vahid’in seçilen gazellerinde görülen ses ve yazım özellikleri, metin-sözlük karşılaştırması temelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında metinde gözlemlenen örneklerin tümü ele alınmamış, belli başlı örnekler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda, ölçü ve vezin gereği ortaya çıkan ünlü düşmesi, ünlü türemesi, ünsüz düşmesi ve ünsüz türemesi gibi değişimlerin metinde belirgin biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ele alınan 7 örnekte vezin kaygısıyla ortaya çıkan ses değişimleri gözlenmiştir. Örneğin; metinde *ıyman* (94/4) biçiminde görülen bu kullanım, vezne uyum sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir ses değişimini yansıtmaktadır. Kelime, ölçünlü dilde “ıman” biçiminde kayıtlıdır. Aruz kalıbı gereğince kapalı bir hece yapısına ihtiyaç duyulmakta ve böylelikle kelimenin ilk hecesinde bir /y/ ünsüzü türemektedir. Bu değişim, rastlantısal olarak değil, şairin vezin gereği uyguladığı bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte ahenkle ilişkili olarak ele alınan 5 örnekte ses değişimleri gözlenmiştir. Bu örneklerin 4'ünde ünlü incilmesi, 1'inde ise ünlü kalınlaşması tespit edilmiştir. Örneğin, metinde *nağarə* (25/4) biçiminde görülen bu kullanım ölçünlü dildeki “nağara” biçiminden farklılık göstermektedir. Bu tür kullanımların, yalnızca fonetik bir değişimden ibaret olmayıp beyitler arasında ses uyumu sağlayarak şiirin genelinde ahenkli bir yapı oluşturma amacına hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Arapçadan alıntı kelimelerde, kelime içinde ve sonunda yer alan ayın ve hemze ünsüzlerinin korunması, metinlerdeki kimi kullanımların ölçünlü dildeki biçimlerinden ayrıldığı ve şairin alıntı sözcüklerin özgün biçimine sadık kalma yönünde bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ayın ünsüzü için 7, hemze ünsüzü için 1 örnek ele alınmıştır. Bu dağılım, söz konusu 2 unsurun kullanım sıklığı bakımından eşit olmadığını ve ayın ünsüzünün belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. Nitekim, *bə'zi* (86/5) ve *tə'xir* (83/5) örneklerinde görülen kullanımlar bu durumu somut bir biçimde yansıtmaktadır.

Bunun yanı sıra, metinlerde ünlü-ünsüz benzeşmelerine de rastlanmakta olup bu durum 3 örnek üzerinden değerlendirilmiştir. Ele alınan örnekler birlikte değerlendirildiğinde, bu kullanımların 2 örnekte hem kaynak dildeki hem de ölçünlü Azerbaycan Türkçesindeki biçimlerden farklılaştığı, 1 örnekte ise kelimenin kaynak dildeki biçimini koruyarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, alıntı sözcüklerin kullanımında tek tip bir eğilimin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca şairin kullandığı bazı biçimler Azerbaycan Türkçesi ağız özelliklerini yansıtmaktadır ve çalışmada bu duruma ilişkin 3 örnek ele alınmıştır. Nitekim, *dəhanıvın* (95/5) örneğinde görülen kullanım, bu durumu somut bir şekilde yansıtmaktadır. Ölçünlü dilde böyle bir kullanıma rastlanmamaktadır. Bu örnekler, söz konusu kullanımların yalnızca ölçünlü dil çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini, metinlerde ağız özelliklerinin de belirli ölçüde yer aldığını göstermektedir.

Bu çerçevede metinlerde görülen varyantlı kullanımlar bir düzensiz ve rastlantısal yapılar olarak değil, şairin bilinçli dil tercihleri kapsamında değerlendirilmelidir. İncelenen örnekler, yazı diline ait biçimler, vezin ve ahenk gereği ortaya çıkan ses değişimleri ve ağız özelliklerinin metinlerde bir arada ve etkileşim hâlinde bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, söz konusu kullanımları seçili örnekler üzerinden ortaya koyarak Vahid'in şiir dilindeki ses ve yazım özelliklerinin çok katmanlı bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, şiir dilinde görülen varyantlı kullanımların yalnızca dilsel sapmalar olarak değil, estetik, yapısal ve işlevsel tercihler olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymakta ve konuya yönelik sonraki çalışmalara zemin hazırlamaktadır.

Kısaltmalar

Ar. : Arapça.

Az.S : Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü

bk. : bakınız.

C. : cilt.

DS : Derleme Sözlüğü.

Far. : Farsça.

Fr. : Fransızca.

s. : sayfa.

S. : sayı.

TDK : Türk Dil Kurumu.

TS : Türkçe Sözlük.

vd. : ve diğerleri.

Kaynaklar

- Akdoğan, Yaşar (1999). *Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine Büyük Sözlük*. Ankara: Deniz Kitabevi.
- Altaylı, Seyfettin (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu (1999). *Azərbaycan Dialektoloji Lüğəti I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barış, Günsel (2016). *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığının Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Buran, Ahmet. “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkincil Uzun Ünlüler”. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*. 10-12 Nisan 2006. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Buran, Ahmet vd. (2020). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2017). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Develi Hayati (1992). *Azerî Türkçesi Lüğati*. Lisans Bitirme Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Dilçin, Cem (2019). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, Talip (2024). “Güney Azerbaycan Türkçesi Ağız Gruplarının Ortak ve Ayırt Edici Özellikleri Üzerine”. *Prof. Dr. Yakup Karasoy Armağanı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 633- 649
- Ergin, Muharrem (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2014). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartallıoğlu, Yavuz ve Yıldırım, Hüseyin (2021). “Azerbaycan Türkçesi”. *Türk Lehçeleri Grameri*. Ed. Ahmet Bican Ercilasun. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 169-235.

- Kaçar, Güler (2022). “Eliğa Vahid’in Şiir ve Şair Anlayışı Üzerine”. *Türkolog Tuncer Gülensoy’un Aziz Hatırasına IX. Uluslararası Genç Türkologlar Sempozyumu Bildirileri*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi. s. 124-133.
- Karaağaç, Günay (2022). *Dil Bilimi Terimler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, Seda (2011). “Azeri Şair Aliğa Vahid’in Gazellerinin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Rızayev, Anar (2005). *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarıkaya, Mahmut (2020). “Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 25, s. 145-157.
- Selim Kaya, Seda (2016). “Eliğa Vahid’in Gazelleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 39, s.167-185.
- Şirin, Hatice (2020). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1963-1982). *Derleme Sözlüğü*. C. I-XII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1963-1977). *Tarama Sözlüğü*. C. I-VIII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2023). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Talat (2022). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vahid, Eliğa (1989). *Gəzəllər*. Bakı: Azərneşr Yayınevi.
- Yalçın, Süleyman Kaan (2018). *Azerbaycan Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yıldız, Osman (1999). “Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S.4, s. 321-338.
- Yıldız, Osman (2000). “Türkçede Kelime Sonu Ünsüz Grupları”. *Dil Dergisi*, S. 97, Kasım 2000, s. 66-78.
- Yıldız, Osman (2010). “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Yaygın Yanlışlıklar: Ünsüz Türemesi ve Ünlü Düşmesi Üzerine”. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, 16- 18 Aralık 2010, İzmir, s. 1021-1025.
- Yıldız, Osman (2013). “Kutadgu Bilig’de Çok Şekilli Kelimelerin Değerlendirilmesi”. *V. Uluslararası Türkoloji Kongresi*, 19-20 Nisan 2013, Türkistan, s. 283-293.
- Yıldız, Osman (2021). *Isparta Merkez İlçe Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.